

طراحی مدل ساختاری تفسیری توسعه پایدار کارآفرینی روستایی (مطالعه موردی: استان گلستان)

حمید رضائی^۱

سید مهدی خاکزادیان^۲

مهسا زمانی^۳

(تاریخ دریافت ۹۹/۱۱/۳ - تاریخ تصویب ۹۹/۱۱/۲۸)

نوع مقاله: علمی پژوهشی

چکیده

هدف پژوهش حاضر طراحی مدل ساختاری تفسیری توسعه پایدار کارآفرینی روستایی در استان گلستان بوده است. بنابراین، این تحقیق بر اساس هدف از نوع توسعه ای - کاربردی و بر اساس روش، توصیفی - همبستگی است. برای این منظور در گام اول عناصر تشکیل دهنده الگوی توسعه پایدار کارآفرینی روستایی از ادبیات نظری (به روش مرور نظامند) و مصاحبه با خبرگان (تحلیل محتوا) شناسایی شد. خروجی این مرحله شناسایی ۲۹ مولفه در قالب چهار بعد اصلی بود. در گام بعدی به منظور برقراری ارتباط و توالی بین ابعاد و ارائه مدل ساختاری شان از روش مدلسازی ساختاری تفسیری بهره گرفته شد که در این روش بر اساس مد نظرات خبرگان و تجزیه و تحلیل های صورت گرفته، مدل توسعه پایدار کارآفرینی روستایی احصا گردید. نتایج

۱- استادیار گروه مدیریت، موسسه آموزش عالی پردیسان، فریدونکنار، ایران. (نویسنده مسئول) dr.rezaei99@heip.ac.ir

۲- استادیار گروه مدیریت، موسسه آموزش عالی پردیسان، فریدونکنار، ایران.

۳- مدرس سما، واحد آزادشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، آزادشهر، ایران.

تحقیق بیانگر آن است که ابعاد اجتماعی و محیطی در سطح اول و اقتصادی و نهادی در سطح دوم قرار گرفتند.

واژگان کلیدی: تحلیل محتوا، توسعه پایدار، کارآفرینی روستایی، مدل‌سازی ساختاری تفسیری، مرور نظام مند.

(۱)-مقدمه

روستا و جامعه روستایی بخش مهمی از جوامع در حال توسعه را تشکیل می دهند. تجربه توسعه در این گروه از جوامع نشان می دهد که توسعه روستایی نقش مهمی در رسیدن به اهداف توسعه دارد. به گونه ای که بسیاری از صاحب نظران توسعه روستایی را موتور محرکه توسعه در کشورهای جهان سوم به خصوص در مراحل اولیه توسعه دانسته و دستیابی به آن را ضرورتی اجتناب پذیر می دانند (عبدی و همکاران، ۱۳۹۸). امروزه مناطق روستایی کشورهای در حال توسعه، بویژه کشور ما، از چالش های متعددی از قبیل فقر، بیکاری پنهان، تخریب محیط زیست، تداوم نابرابری در توزیع فرصت ها و منابع میان نواحی شهری و روستایی رنج می برند، که بیانگر عدم موفقیت راهبردهای گذشته توسعه روستایی برای ارائه راه حل موفقیت آمیزی برای برطرف ساختن آنها می باشد. از سویی دیگر، این راهبردها در توزیع منافع حاصل از رشد و توسعه نیز موفق نبوده و منجر به بروز و تشدید چالش های مذکور شده است (رضائی مقدم و معصومی، ۱۳۹۷). بی گمان چنان چه قرار باشد در یک منطقه روستایی مسیر رو به رشدی جهت توسعه در پیش گرفته شود و کلیه مراتب و مراحل آن با سرعت پشت سر نهاده شود باید همه امکانات و عوامل ملی و محلی آن منطقه بسیج گردیده تا هم با صرف کمترین هزینه و هم در ابعاد گسترده تر بتواند از همه مواهب و نتایج آن منتفع گردند. در این راستا کارآفرینی روستایی به عنوان یک رویکرد اساسی و موازی با اهداف توسعه روستایی می تواند کمک شایانی به این امر بنماید (رضائی و همکاران، ۱۳۹۷). تقویت کارآفرینی روستایی و ایجاد بستر مناسب برای توسعه، از ابزارهای پیشرفت کشورها به ویژه کشورهای در حال توسعه است (تقدیسی و همکاران، ۱۳۹۴). برای اینکه کارآفرینی در روستاها را توسعه دهیم نیازمند شناسایی ظرفیت ها و قابلیت های موجود در روستاها و مردم روستایی هستیم زیرا کارآفرینی با تاکید بر منابع محلی

صورت می گیرد. از این رو باید مقتضیات مکانی و زمانی روستاها از جمله در زمینه اقتصادی، اجتماعی، محیطی و نهادی را باید در نظر گرفت. روستاهای استان گلستان همچون سایر مناطق کشور با مشکلاتی مواجه اند که با برنامه ریزی اصولی و ایجاد اشتغال و کارآفرینی روستایی در این استان می توان موجبات شکوفایی همه جانبه و بیش از پیش (از نظر کشاورزی، صنعت، خدمات و گردشگری) را فراهم ساخت. از آنجایی که کارآفرینی و ایجاد مشاغل جدید در روستاهای استان گلستان در سطح پایینی است لذا انجام چنین تحقیقی در جهت شناسایی مولفه های توسعه پایدار کارآفرینی روستایی و بهبود وضعیت این مولفه ها در روستاهای استان گلستان ضروری به نظر می رسد، بر این اساس، سؤال پژوهش که به عبارت دیگر هدف تحقیق نیز هست شکل می گیرد عبارت است از: مدل ساختاری تفسیری توسعه پایدار کارآفرینی روستایی در استان گلستان چگونه است؟

(۲)- مبانی نظری و پیشینه تحقیق

کارآفرینی روستایی

کارآفرینی روستایی از مهمترین مباحث مطرح در حوزه کارآفرینی در چند سال اخیر می باشد. کارآفرینی روستایی و کارآفرینان روستایی در اصل هیچ تفاوتی با سایر کارآفرینان و کارآفرینی ندارند. در واقع، کارآفرینان روستایی همان ویژگی هایی را دارند که کارآفرینان مناطق دیگر دارند، حتی به دلیل بالا بودن ریسک در فعالیت ها و محیط های روستایی، همچنین به دلیل کمبود امکانات و ضعف مدیریت در محیط های روستایی، کارآفرینان روستایی باید به مراتب، قدرت ریسک پذیری بیشتری نسبت به دیگران داشته باشند. پترین (۱۹۹۴)، کارآفرینی روستایی را به سه صورت زیر تعریف می کند:

۱ - کارآفرینی به عنوان نیرویی می تواند، منابع دیگر را برای پاسخ گویی به یک تقاضای بی پاسخ بازار، بسیج کند؛

۲ - توانایی خلق و ایجاد چیزی از هیچ است؛

۳ - فرایند خلق ارزش، به وسیله ترکیب مجموعه واحدی از منابع در راستای بهره گیری از یک

فرصت (آندری و همکاران، ۲۰۱۶).

کارآفرینی روستایی را می توان به این صورت تعریف کرد: شناسایی فرصت های جدید، نوآوری و خلاقیت در فعالیت های کشاورزی و غیرکشاورزی، نوآوری و خلاقیت در کاربری زمین و در واقع، استفاده بهینه، متنوع و نوآورانه از منابع روستا در راستای توسعه پایدار روستایی است (حسینی نیا و فلاحی، ۱۳۹۶). از نظر ورتمن، کارآفرینی روستایی عبارت است از ایجاد سازمانی جدید که یک تولید یا خدمت جدید را معرفی یا بازار جدیدی را ایجاد می کند و یا از فناوری جدید در محیط روستایی استفاده می نماید (رایجا، ۲۰۱۴).

توسعه پایدار کارآفرینی روستایی

توسعه روستایی امروزه بیش از گذشته با پدیده کارآفرینی سروکار دارد. نهادهای مروج توسعه روستایی، کارآفرینی را مداخله ای راهبردی می دانند که می تواند فرایند توسعه روستایی را تسریع بخشد. در همه جوامع، ایجاد و تقویت کارآفرینی کم و بیش مورد تأکید است و دیدگاه ها و روشهای مختلفی برای ارتقای آن ارائه شده است که برحسب شرایط هر جامعه می توان از آنها بهره گرفت (رضائی و همکاران، ۱۳۹۷). به طور کلی، یکی از عوامل مؤثر در توسعه پایدار روستایی، کارآفرینی است؛ به همین دلیل، سنجش میزان کارآفرینی روستاییان و تلاش برای توسعه و تقویت کارآفرینی در فرآیند توسعه پایدار روستایی، از طریق فراهم کردن زمینه های اولیه آن، از اهمیت ویژه ای برخوردار است. نقش کارآفرینی در توسعه پایدار روستایی از آنجا ناشی می شود که فرد کارآفرین می تواند با شناسایی فرصت ها و مشکلات موجود، به ابداع راه کارهای نوین در جهت رشد و توسعه همت گمارد. بدین ترتیب کارآفرینی می تواند از طریق ایجاد اشتغال، بهبود کیفیت زندگی، توزیع مناسب درآمد و بهره برداری بهینه از منابع، نقش مهمی در توسعه پایدار روستایی داشته باشد. ارتباط بین کارآفرینی و توسعه پایدار روستایی با در نظر گرفتن کارآفرینی به عنوان قابلیت با اثر مثبت بر روی جنبه های اقتصادی، اجتماعی و محیطی آن است. به طوری که، رابطه بین کارآفرینی و توسعه پایدار روستایی به ارتباط بین کسب و کار و محیط آن بستگی دارد، که خود می تواند به عنوان یک رابطه دوسویه عمل کند (آندری و همکاران، ۲۰۱۶). در این فرآیند، از یک سو فرصت های بازار و سیاست های پشتیبان

1 -Andrew & et al

2 -Raija

توسعه پایدار از طریق شکل دهی و توسعه کسب و کارهای جدید می تواند راه های جدیدی برای تامین محصولات و خدماتی به استفاده بهینه منابع توجه دارند، را معرفی کنند که خود زمینه را برای ایجاد موسسات و فعالیت های اقتصادی دوست دار محیط فراهم می کند، و از سوی دیگر کسب و کارهای جدید ممکن است به افزایش ریسک های زیست محیطی بیانجامد که این مساله را می توان در قالب فشارهای محیطی مانند مقررات ایمنی، اخلاقی، اجتماعی و ... بررسی نمود که می تواند روند ایجاد کسب و کارهای جدید را تحت تاثیر قرار دهد(شاهد و فتحی نیا، ۱۳۹۵). با در نظر گرفتن اهمیت و ضرورت کارآفرینی روستایی در سال های اخیر مطالعات متعددی در این حوزه صورت گرفته است که در ادامه به طور خلاصه به تبیین نتایج برخی از آن ها پرداخته شده است لیکن تحقیقی بر اساس مدل سازی ساختاری- تفسیری در این حوزه انجام نشده است:

عبدی و همکاران(۱۳۹۸) تحقیقی با عنوان بررسی اثر اعتبارات خرد دولتی بر کارآفرینی و توسعه پایدار روستایی شهرستان جوانرود، انجام داده اند. نتایج نشان می دهد که اعتبارات خرد بترتیب در رتبه اول روی بُعد اقتصادی و رتبه دوم روی بُعد اجتماعی- فرهنگی و در رتبه سوم بر روی بُعد کالبدی تأثیر گذار بوده است. رضائی و همکاران(۱۳۹۷) تحقیقی با عنوان طراحی الگوی توسعه پایدار کارآفرینی روستایی با استفاده از تکنیک دلفی فازی، انجام داده اند. تحقق اهداف تحقیق، با بهره گیری از روش دلفی فازی در شناسایی ۲۹ عامل اصلی مؤثر بر توسعه پایدار کارآفرینی روستایی، وزن دهی عوامل یا معیار مدل پیشنهادی و طبقه بندی آنها در ۴ گروه کلی: اقتصادی، اجتماعی، محیطی و نهادی، میسر شده است. رضائی مقدم و معصومی (۱۳۹۷) تحقیقی با عنوان کارآفرینی روستایی پایدار: پاسخی به پیامدهای توسعه بی حد و مرز کارآفرینی در نواحی روستایی، انجام داده اند. نتایج نشان داد که پیامدها در سه گروه اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی قابل دسته بندی هستند. حسینی نیا و فلاحی(۱۳۹۶) تحقیقی با عنوان عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی روستایی (نمونه مطالعه: مناطق روستایی شهرستان منوجان)، انجام داده اند. یافته های پژوهش، عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی روستایی را در قالب این نه مقوله اصلی طبقه بندی کرد: عوامل فردی، فرهنگی اجتماعی، زیرساختی، طبیعی و بوم شناختی، قانونی، آموزشی، نهادی، سیاسی و اقتصادی. علوی زاده(۱۳۹۶) تحقیقی با عنوان کارآفرینی و نقش آن در توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: استان ایلام)، انجام داده است. نتایج نشان داد عوامل مؤثر بر

کارآفرینی عبارتند از: ویژگیهای فردی- نهادی و زیرساختی- فرهنگی- اجتماعی- اقتصادی. شاهد و فتحی نیا(۱۳۹۵) تحقیقی با عنوان بررسی عوامل موثر در توسعه کارآفرینی روستایی، با تأکید بر عوامل محیطی و زیر ساختی، انجام داده اند. نتایج نشان داد عوامل محیطی و زیرساختی نظیر فراهم آوردن امکان دسترسی به سرمایه به خصوص سرمایه های مخاطره پذیر، اعطای وام به کارآفرینان، توسعه امکانات حمل و نقل و گسترش سیستم های اطلاعاتی و ارتباطی، اتصال به منابع اطلاعات و دانش همگانی، گسترش امکانات زندگی در روستاها و موارد دیگر از این دست، زمینه را برای توسعه کارآفرینی در روستاها فراهم می کند. تقدیسی و همکاران(۱۳۹۴) تحقیقی با عنوان تحلیل عوامل مؤثر در زمینه های توسعه کارآفرینی نواحی روستایی، انجام داده اند. نتایج نشان داد که این عوامل عبارتند از: اقتصادی، اجتماعی و زیرساختی. ولائی و همکاران(۱۳۹۴) تحقیقی با عنوان تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه پایدار روستایی با تأکید بر کارآفرینی(مطالعه موردی: دهستان مرحمت آباد شمالی- شهرستان میاندوآب)، انجام داده اند. نتایج نشان داد این عوامل عبارتند از: اقتصادی و فردی- تنوع اقتصادی- نیروی انسانی ماهر- توانمندی اقتصادی و رضایت مندی- ظرفیت سازی- اعتماد به نفس و آینده نگری- آگاهی و زیرساختی. اسماعیلی و همکاران(۱۳۹۴) تحقیقی با عنوان بررسی عوامل مؤثر بر رشد کارآفرینی در تقویت جوامع روستایی در راستای توسعه پایدار، انجام داده اند. نتایج نشان داد که کارآفرینی از یک سو، سبب افزایش تولیدات کشاورزی، نوسازی جامعه روستایی، افزایش اشتغال زایی در بخش کشاورزی و تامین امکانات اولیه از جمله غذا، مسکن و غیره شده است و از سوی دیگر، زمینه را برای سرمایه گذاری موسسات مالی در جهت ارتقاء و بهبود کیفیت زندگی روستائیان، ارائه خدمات مشاوره و نیز برگزاری دوره های آموزشی برای راه اندازی کسب و کارهای غیر کشاورزی شده است. قاسمی و خدابخشی (۱۳۹۱) تحقیقی با عنوان بررسی و تحلیل ساز و کارهای توسعه کارآفرینی روستایی (مورد مطالعه: شهرستان کنگاور)، انجام داده اند. نتایج نشان داد که اعطای تسهیلات بانکی با بهره پایین به متقاضیان، اعطای یارانه به بخش کشاورزی و وضع سیاست های حمایتی مناسب در بخش کشاورزی به ترتیب در بالاترین رتبه ها قرار گرفتند. ریچارد^۱(۲۰۲۰) تحقیقی با عنوان عوامل مؤثر بر کارآفرینی روستایی، انجام داده

است. نتایج نشان این عوامل عبارتند از: عوامل اقتصادی-اجتماعی-آموزشی.

جدول (۱)- ابعاد و مولفه های توسعه پایدار کارآفرینی روستایی بر اساس ادبیات تحقیق

ابعاد	مولفه	منبع
اقتصادی	جذب سرمایه گذاری های داخلی	عبدی و همکاران(۱۳۹۸)- ریچارد (۲۰۲۰)
	جذب سرمایه گذاری های خارجی	رضائی و همکاران(۱۳۹۷)- ریچارد (۲۰۲۰)
	ارائه تسهیلات بانکی	رضائی مقدم و معصومی (۱۳۹۷)
	میزان درآمد	حسینی نیا و فلاحی(۱۳۹۶)
	افزایش شبکه بازاریابی محصولات روستاییان	علوی زاده(۱۳۹۶)- ریچارد (۲۰۲۰)
	گسترش صنایع دستی	شاهد و فتحی نیا(۱۳۹۵)
	گسترش مشاغل خرد	تقدیسی و همکاران(۱۳۹۴)
اجتماعی	گسترش صنایع تبدیلی	ولائی و همکاران(۱۳۹۴)- ریچارد (۲۰۲۰)
	تقویت مشارکت روستاییان در سیاست های مربوط به خودشان	بوزر جمهوری و همکاران(۱۳۹۴)
	ارائه آموزش های غیر رسمی برای افزایش سطح دانش روستاییان	قاسمی و خدابخشی(۱۳۹۱)
	استفاده از تجربیات بومی روستاییان	حسینی نیا و فلاحی(۱۳۹۶)- ریچارد (۲۰۲۰)
	بهبود مسئولیت اجتماعی	علوی زاده(۱۳۹۶)
	ایجاد گروه های اجتماعی خودجوش	شاهد و فتحی نیا(۱۳۹۵)- ریچارد (۲۰۲۰)
	آموزش های جمعی در رابطه با کارآفرینی	تقدیسی و همکاران(۱۳۹۴)- ریچارد (۲۰۲۰)
محیطی	افزایش کیفیت زندگی روستاییان	ولائی و همکاران(۱۳۹۴)- ریچارد (۲۰۲۰)
	افزایش آگاهی روستاییان نسبت به محیط زیست	عبدی و همکاران(۱۳۹۸)
	فراهم کردن زیرساخت های مناسب	رضائی و همکاران(۱۳۹۷)
	ارائه فناوری های جدید به روستاییان	رضائی مقدم و معصومی (۱۳۹۷)
	بهبود سیستم حمل و نقل	حسینی نیا و فلاحی(۱۳۹۶)
	افزایش ارتباطات فیزیکی	علوی زاده(۱۳۹۶)
	میزان رضایت از کیفیت جاده ها	شاهد و فتحی نیا(۱۳۹۵)
نهادی	کاهش مالیات برای کارآفرینان روستایی	تقدیسی و همکاران(۱۳۹۴)
	افزایش شرکت های تعاونی روستایی	رضائی مقدم و معصومی (۱۳۹۷)
	کاهش قوانین دست و پاگیر اداری	حسینی نیا و فلاحی(۱۳۹۶)
	افزایش همکاری نهاد های دولتی با کارآفرینان روستایی	علوی زاده(۱۳۹۶)
	افزایش همکاری نهاد های خصوصی با کارآفرینان روستایی	شاهد و فتحی نیا(۱۳۹۵)
	افزایش همکاری دولت در اعطای مجوز راه اندازی کسب و کارهای جدید	تقدیسی و همکاران(۱۳۹۴)
	افزایش سیاست های تشویقی دولت به کارآفرینان روستایی	ولائی و همکاران(۱۳۹۴)
ایجاد مراکز رشد روستایی	بوزر جمهوری و همکاران(۱۳۹۴)	

منبع: یافته های تحقیق

(۳)- مواد و روش ها

تحقیق حاضر بر اساس هدف از نوع توسعه ای - کاربردی و بر اساس روش، توصیفی- همبستگی است. تیم مشارکت کننده تحقیق ۱۰ نفر از خبرگان نظری و تجربی می باشند که به روش هدفمند و تکنیک گلوله برفی انتخاب شده اند و محقق به دنبال طراحی الگوی توسعه پایدار کارآفرینی روستایی با استفاده از مدل سازی ساختاری- تفسیری در استان گلستان بود. در این تحقیق از مراحل مختلفی و در هر مرحله از روش های گوناگونی برای پیشبرد آن استفاده شده است. این پژوهش در دو مرحله اصلی انجام شده است. در مرحله شناخت از طریق بررسی و مطالعه ادبیات موضوعی نسبت به درک و شناخت عمیق مسأله اقدام شد که در این مرحله با استفاده از رویکرد مرور نظام مند مقالات و منابع مهم در این حوزه شناسایی شد و سپس با مطالعه دقیق آن ها متغیرهای اولیه و مناسب برای الگوی توسعه پایدار کارآفرینی روستایی استخراج گردید. در ادامه جهت بومی سازی مدل و توجه به شرایط و مقتضیات جامعه مورد بررسی از طریق تشکیل جلسات و انجام مصاحبه عمیق با خبرگان حوزه تحقیق و به دنبال آن با استفاده از روش کیفی تحلیل محتوا، متغیرهای تأثیرگذار در الگوی توسعه پایدار کارآفرینی روستایی به دست آمد. پس از مرور نسبتاً جامع ادبیات تحقیق و بررسی نظرات خبرگان و شناسایی عوامل و متغیرهای مهم در الگوی توسعه پایدار کارآفرینی روستایی، در مرحله طراحی به منظور برقراری ارتباط بین ابعاد توسعه پایدار کارآفرینی روستایی و دستیابی به مدل ساختاری آن از روش مدل سازی ساختاری تفسیری (ISM) استفاده شده است. روش مدلسازی ساختاری تفسیری که به عنوان یکی از روش های تصمیم گیری گروهی و جایگزینی برای روشهای آماری چون تحلیل معادلات ساختاری یا تحلیل مسیر می باشد، یک فرایند یادگیری تعاملی است که در آن مجموعه ای از عناصر مختلف و به هم مرتبط در یک مدل نظام مند جامع ساختاردهی می شوند (وارفیلد^۱، ۱۹۷۴). این روش شناسی به ایجاد و جهت دادن به، روابط پیچیده میان عناصر یک سیستم کمک می نماید (فایسال و همکاران^۲، ۲۰۰۶) و با بهره گیری از اصول ریاضی و بر پایه نظر متخصصان، امکان شناسایی و تبیین روابط پیچیده بین عناصر را فراهم می آورد، الگوهای ذهنی ناپیوسته و غیر شفاف را به الگوهایی عینی و هدفمند بدل می سازد و با دسته

1 -Warfield

2 -Faisal & et al

بندی این عناصر در چند سطح به تحلیل ارتباط آن ها می پردازد. یکی از اصلی ترین منطق های این روش آن می باشد که همواره عناصری که در یک سیستم اثرگذاری بیشتری بر سایر عناصر دارند، از اهمیت بالاتری برخوردارند. مدلی که با استفاده از این متدولوژی به دست می آید، ساختاری از یک مسئله یا موضوع پیچیده، یک سیستم یا حوزه مطالعاتی را نشان می دهد که الگویی به دقت طراحی شده می باشد (فایسال و همکاران، ۲۰۰۶). به طور خلاصه مراحل اجرای مدل سازی ساختاری تفسیری به صورت ذیل است که در ادامه هر یک از آنها تشریح می شود.

۱- شناسایی ابعاد و مولفه های توسعه پایدار کارآفرینی روستایی

۲- تعیین رابطه مفهومی بین ابعاد با استفاده از رویکرد مدل سازی ساختاری تفسیری

۱-۲ - تشکیل ماتریس خود تعاملی ساختاری

۲-۲ - تشکیل ماتریس دستیابی

۳-۲ - تعیین روابط و سطح بندی بین ابعاد

۳- ترسیم مدل و شبکه تعاملات ابعاد توسعه پایدار کارآفرینی روستایی.

جدول (۲) - مشخصات خبرگان (مصاحبه شوندگان)

شماره مصاحبه	سمت سازمانی	موسسه یا دانشگاه محل اشتغال
۱	مدیر کل	استانداری گلستان
۲	رئیس دانشگاه	دانشگاه گلستان
۳	مدیر مرکز رشد	دانشگاه آزاد اسلامی علی آباد کنول
۴	مدیر مرکز رشد	دانشگاه آزاد اسلامی گرگان
۵	رئیس دانشگاه	دانشگاه گنبد کاووس
۶	محقق کارآفرینی (مدرس دانشگاه)	دانشگاه گلستان
۷	محقق کارآفرینی (مدرس دانشگاه)	دانشگاه گنبد کاووس
۸	محقق کارآفرینی (مدرس دانشگاه)	دانشگاه آزاد اسلامی علی آباد کنول
۹	محقق کارآفرینی (مدرس دانشگاه)	دانشگاه آزاد اسلامی علی آباد کنول
۱۰	محقق کارآفرینی (مدرس دانشگاه)	دانشگاه آزاد اسلامی گرگان

(۴)- یافته ها

گام ۱: شناسایی ابعاد و مولفه های الگوی توسعه پایدار کارآفرینی روستایی

همان طور که پیشتر عنوان شد برای دستیابی به عناصر تشکیل دهنده الگوی توسعه پایدار کارآفرینی روستایی در دو مرحله اقدام شده است. در مرحله اول، پس از بررسی و مطالعه مقالات، پایان نامه ها و کتب مرتبط برای شناسایی عوامل مؤثر در توسعه پایدار کارآفرینی روستایی، روش مرور نظام مند ادبیات نظری مورد توجه قرار گرفته است. مرور نظام مند (سیستماتیک) ادبیات نظری مشتمل بر پنج مرحله متوالی است و عبارت است از تنظیم دقیق سؤال پژوهش، به کارگیری معیاری جهت شمول و عدم شمول منابع، شناسایی مطالعات مرتبط، ارزیابی و انتخاب تفاسیر (نوشته ها) و ترکیب نتایج. مرور نظام مند و سیستماتیک ادبیات نظری، امروزه معتبرترین و قابل اتکاترین روش جهت شناسایی و ترکیب دانش موجود در مورد یک موضوع مرتبط با اهداف پژوهش است (لاویس و همکاران^۱، ۲۰۰۵). بدین منظور و بر اساس روش ارائه شده، خروجی این فرایند یازده مقاله علمی است که پس از مطالعه دقیق آنها عناصر تشکیل دهنده الگوی توسعه پایدار کارآفرینی روستایی استخراج گردید. در ادامه مرحله شناخت جهت تکمیل اطلاعات و غنای مبانی نظری و همچنین توجه به شرایط بومی، جلسات مصاحبه عمیق با خبرگان و صاحب نظران برگزار شد. در تحقیقات کیفی مصاحبه جامع یا گفت و گوی هدف دار یکی از روش های شناخته شده است که برای جمع آوری داده ها به صورت فزاینده ای مورد استفاده قرار می گیرد. در این پژوهش و در این مرحله با ده نفر از خبرگان و متخصصین آشنا به موضوع، مصاحبه انجام پذیرفت که بر اساس پروتکل مصاحبه تأکید بر روی عوامل تشکیل دهنده الگوی توسعه پایدار کارآفرینی روستایی و لزوم و یا عدم لزوم تغییر و سازگاری آن ها در هنگام فعالیت بود. در این مرحله از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. در این پژوهش پس از انجام فرایند تحلیل محتوا و دستیابی به مولفه ها و ترکیب آنها با مولفه های به دست آمده از ادبیات نظری، ابعاد مربوط به عناصر تشکیل دهنده الگوی توسعه پایدار کارآفرینی روستایی پس از اخذ تأیید خبرگان حاصل شد و بدین ترتیب در مجموع ۲۹ مولفه در قالب چهار بعد اصلی طبقه بندی گردید.

جدول (۳) - ابعاد و مولفه های توسعه پایدار کارآفرینی روستایی بر اساس نظر خبرگان

ابعاد	مولفه									
	مواجهه شونده ۱۰	مواجهه شونده ۹	مواجهه شونده ۸	مواجهه شونده ۷	مواجهه شونده ۶	مواجهه شونده ۵	مواجهه شونده ۴	مواجهه شونده ۳	مواجهه شونده ۲	مواجهه شونده ۱
اقتصادی		+								+
					+				+	
		+	+		+				+	+
		+	+			+	+			+
				+			+	+		
			+	+			+	+		+
		+			+			+		
اجتماعی		+	+			+			+	+
				+			+		+	
		+	+					+	+	
		+	+		+		+	+		+
				+						+
محیطی		+			+				+	
		+						+	+	
		+	+		+					+
		+	+			+	+			+
				+				+		
		+	+		+			+	+	+
				+						
نهادی		+		+		+		+	+	
			+		+	+			+	
		+	+		+		+		+	+
		+		+	+			+	+	
		+	+		+		+		+	+
				+						+
		+		+				+	+	
	+	+		+	+	+	+	+	+	

منبع: یافته های تحقیق

نتایج حاصل از جدول (۳) نشان داد که مؤلفه ها توسط مصاحبه شوندگان حداقل سه بار و حداکثر تا هشت بار مورد اشاره و تاکید قرار گرفتند. در مجموع پس از اجرای فرایند تلفیق مؤلفه ها، تعداد ۲۹ مؤلفه در ۴ بعد مورد شناسایی و تأیید قرار گرفت که شامل اقتصادی - اجتماعی - محیطی و نهادی می باشند.

گام ۲. تعیین رابطه مفهومی بین ابعاد

مرحله اول: تشکیل ماتریس خود تعاملی ساختاری

براساس نتایج گام قبلی، گام بعدی شناسایی الگوی روابط علی میان آنها است. جهت انعکاس روابط درونی میان معیارهای اصلی از دیدگاه خبرگان استفاده شده است در این تکنیک متخصصان قادرند با تسلط بیشتری به بیان نظرات خود در رابطه با اثرات (جهت و شدت اثرات) میان عوامل پردازند. ماتریس، هم رابطه علی و معلولی بین عوامل را نشان می دهد و هم اثرپذیری و اثرگذاری متغیرها را نمایش می دهد. در این مرحله متغیرهای مساله به صورت دو به دو و زوجی با هم مقایسه شدند و پاسخ دهندگان با استفاده از نمادهای V, A, O, X به تعیین روابط بین متغیرها پرداختند. بعد از نظر خواهی از خبرگان ماتریس خود تعاملی ساختاری طبق جدول (۵) بدست آمد.

جدول (۴) - علائم مورد استفاده در طراحی مدل ساختاری - تفسیری

O	X	A	V
عدم وجود رابطه	رابطه دوسویه	متغیر [] بر [] تاثیر دارد	متغیر [] بر [] تاثیر دارد

جدول (۵) - ماتریس خود تعاملی ساختاری

ردیف	ابعاد	۱	۲	۳	۴
۱	اقتصادی	۱	V	O	X
۲	اجتماعی		۱	O	A
۳	محیطی			۱	A
۴	نهادی				۱

منبع: یافته های تحقیق

مرحله دوم: ماتریس دستیابی

در این مرحله، ماتریس خود تعاملی ساختاری به یک ماتریس دودویی تبدیل می شود. از این طریق، ماتریس دسترسی اولیه بدست می آید. از طریق تبدیل نمادهای V, A, O, X به صفر و یک برای هر متغیر ماتریس خود تعاملی ساختاری به یک ماتریس دودویی تبدیل شده که به اصطلاح ماتریس دسترسی اولیه خوانده می شود. قوانین تبدیل این نمادها به شرح زیر است:

در صورتی که ورودی (i, j) (محل تلاقی سطر i و ستون j) در ماتریس خود تعاملی ساختاری V باشد در ورودی (i, j) در ماتریس اولیه یک و در ورودی (j, i) صفر قرار داده می شود، در صورتی که ورودی (i, j) در ماتریس خود تعاملی ساختاری A باشد در ورودی (i, j) در ماتریس اولیه صفر و در ورودی (j, i) یک قرار داده می شود، در صورتی که ورودی (i, j) در ماتریس خود تعاملی ساختاری X باشد در ورودی (i, j) در ماتریس اولیه یک و در ورودی (j, i) یک قرار داده می شود و در صورتی که ورودی (i, j) در ماتریس خود تعاملی ساختاری O باشد در ورودی (i, j) در ماتریس اولیه صفر و در ورودی (j, i) صفر قرار داده می شود. ماتریس دسترسی اولیه طبق توضیحات فوق برای ماتریس خود تعاملی ساختاری مرحله قبل به صورت جدول (۶) می باشد.

جدول (۶) - ماتریس دسترسی اولیه

ردیف	ابعاد	۱	۲	۳	۴
۱	اقتصادی	۱	۱	۰	۱
۲	اجتماعی	۰	۱	۰	۰
۳	محیطی	۰	۰	۱	۰
۴	نهادی	۱	۱	۱	۱

منبع: یافته های تحقیق

پس از تشکیل ماتریس دسترسی اولیه با دخیل نمودن انتقال پذیری در روابط متغیرها، ماتریس دسترسی نهایی تشکیل می شود. برای اطمینان باید روابط ثانویه کنترل شود. انتقال پذیری به معنای آن است که اگر متغیر A بر B تاثیر داشته باشد و B بر C تاثیر داشته باشد در این صورت باید A نیز بر C تاثیر داشته باشد. یعنی اگر بر اساس روابط ثانویه باید اثرات مستقیم لحاظ شده باشد اما در عمل این اتفاق نیفتاده باشد باید جدول تصحیح شود و رابطه ثانویه را نیز نشان داد. ماتریس دسترسی نهایی به صورت جدول (۷) بدست می آید.

جدول (۲) - ماتریس دسترسی نهایی

ردیف	ابعاد	۱	۲	۳	۴
۱	اقتصادی	۱	۱	۱	۱
۲	اجتماعی	۰	۱	۰	۰
۳	محیطی	۰	۰	۱	۰
۴	نهادی	۱	۱	۱	۱

منبع: یافته های تحقیق

مرحله سوم: تعیین روابط و سطح بندی بین ابعاد

برای تعیین روابط و سطح بندی ابعاد باید مجموعه خروجی ها و مجموعه ورودی ها برای هر بعد از ماتریس دریافتی استخراج شود. مجموعه خروجی ها شامل خود بعد و ابعادی است که از آن تاثیر می پذیرد. مجموعه ورودی ها شامل خود بعد و ابعادی است که بر آن تاثیر می گذارند. پس از تعیین مجموعه های ورودی و خروجی، اشتراک این مجموعه ها برای هر یک از ابعاد تعیین می شود. از این طریق، مجموعه مشترک برای هر بعد به دست می آید. ابعادی که مجموعه خروجی و مشترک آن ها کاملاً مشابه باشند، در بالاترین سطح از سلسله مراتب مدل ساختاری تفسیری قرار می گیرند. به منظور یافتن اجزای تشکیل دهنده سطح بعدی سیستم، اجزای بالاترین سطح آن در محاسبات ریاضی جدول مربوط حذف می شود و عملیات مربوط به تعیین اجزای سطح بعدی مانند روش تعیین اجزای بالاترین سطح انجام می شود. این عملیات تا آنجا تکرار می شود که اجزای تشکیل دهنده کلیه سطوح سیستم مشخص شوند. بدین ترتیب در این تحقیق طی دو مرحله سطوح دو گانه حاصل شد که به دلیل اختصار، نتیجه نهایی این دو مرحله در جدول (۸) آمده است.

جدول (۸) - تعیین روابط و سطوح ابعاد توسعه پایدار کارآفرینی روستایی

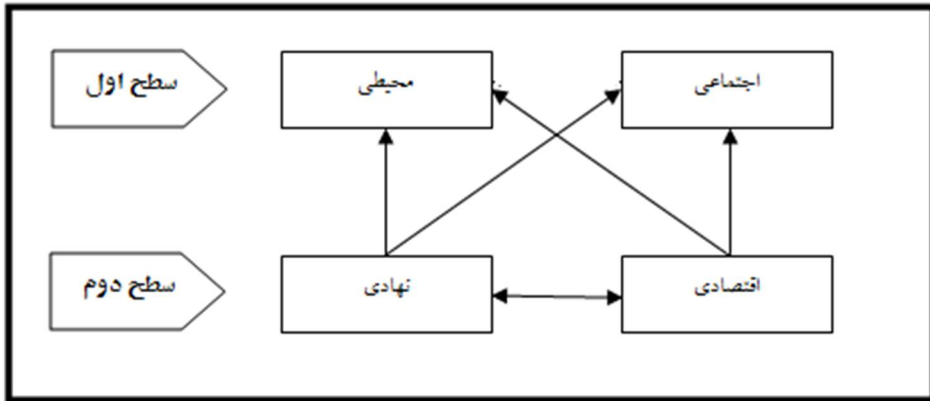
ابعاد	سطرها	ستون ها	اشتراک	سطح
	مجموعه خروجی (اثرگذاری)	مجموعه ورودی (اثرپذیری)		
۱	۱-۴	۱-۴	۱-۴	دوم
۲	۲	۱-۲-۴	۲	اول
۳	۳	۱-۳-۴	۳	اول
۴	۱-۴	۱-۴	۱-۴	دوم

منبع: یافته های تحقیق

گام سوم: ترسیم مدل و شبکه تعاملات ابعاد توسعه پایدار کارآفرینی روستایی

پس از تعیین روابط و سطح متغیرها می توان آن ها را به شکل مدلی ترسیم کرد . به همین منظور ابتدا متغیرها برحسب سطح آن ها از بالا به پائین تنظیم می شوند و با استفاده از سطح بندی انجام شده دیاگرامی ۱ با عنوان الگوی توسعه پایدار کارآفرینی روستایی ترسیم می شود. بدین صورت که ابعاد اجتماعی و محیطی که به عنوان سطح اول شناخته شده اند در اولین سطح دیاگرام قرار می گیرند و به همین ترتیب ابعاد اقتصادی و نهادی در سطح دوم دیاگرام قرار می گیرند. این دیاگرام در شکل (۱) ارائه شده است.

شکل (۱)- الگوی توسعه پایدار کارآفرینی روستایی با استفاده از روش ساختاری تفسیری

منبع: یافته های تحقیق

خوشه بندی ابعاد

به منظور بخش بندی ابعاد در ماتریس دستیابی نهایی باید برای هر یک از ابعاد قدرت نفوذ و وابستگی محاسبه شود. قدرت نفوذ یک بعد ، تعداد ابعادی است که متأثر از بعد مربوطه می شوند از جمله خود آن بعد. قدرت وابستگی نیز تعداد ابعادی است که بر بعد مربوطه تأثیر می گذارند و منجر به دستیابی به آن می شود. این قدرت های نفوذ و وابستگی در تحلیل ماتریس اثر ضرب ارجاع متقابل کاربردی (MICMAC)^۱ دسته بندی و استفاده می شوند که در آن ،

1- Impact Matrix Cross-Reference Multiplication Applied to a Classification

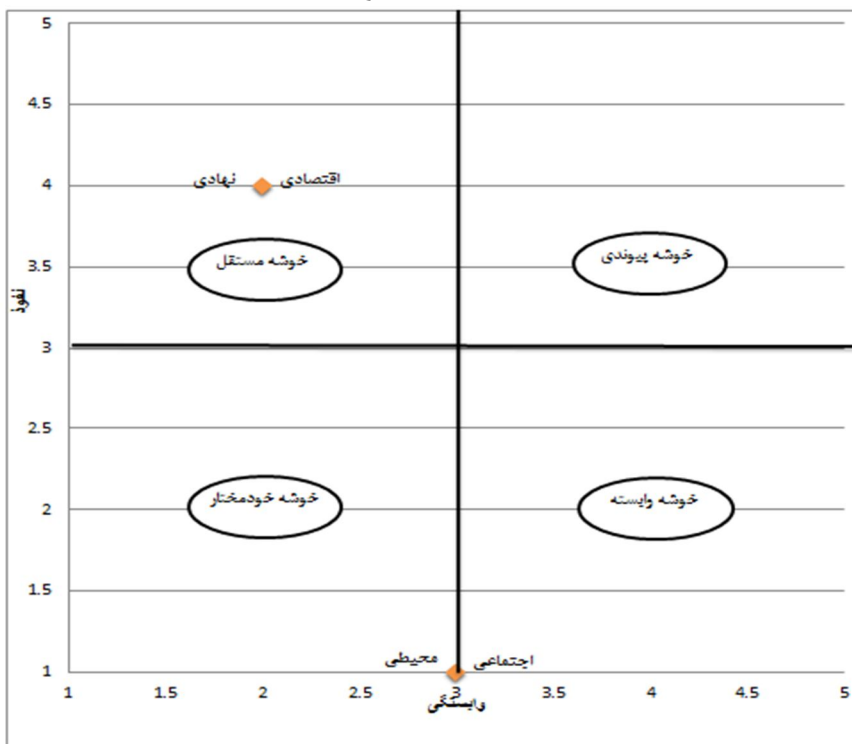
معیارها به چهار گروه خودمختار، وابسته، متصل و مستقل تقسیم بندی می شوند (آذر و همکاران، ۱۳۸۹).

جدول (۹) - قدرت نفوذ - وابستگی ابعاد

ابعاد	۱	۲	۳	۴
قدرت نفوذ	۴	۱	۱	۴
قدرت وابستگی	۲	۳	۳	۲

هدف از تحلیل ماتریس MICMAC تجزیه و تحلیل قدرت نفوذ و قدرت وابستگی متغیرهاست. همانطور که در شکل (۲) مشاهده می شود ابعاد به چهار خوشه تقسیم شده اند. خوشه اول شامل معیارهایی است که دارای قدرت نفوذ و وابستگی ضعیف هستند. این متغیرها تقریباً از سیستم جدا می شوند زیرا دارای اتصالات ضعیف با سیستم هستند که در تحقیق حاضر هیچ بعدی در این خوشه قرار نگرفته اند و بیانگر ارتباط قوی متغیرها با همدیگر در الگوی توسعه پایدار کارآفرینی روستایی است. متغیرهای وابسته در خوشه دوم قرار می گیرند که قدرت نفوذ ضعیف اما قدرت وابستگی بالایی دارند. ابعاد اجتماعی و محیطی در این خوشه قرار دارند. این متغیرها به طور عمده نتیجه الگوی توسعه پایدار کارآفرینی روستایی است و بدین معنی است که تغییر در سایر عناصر تشکیل دهنده الگو سبب تغییر در این متغیرها می گردد. خوشه سوم معیارهای پیوندی قرار دارند که هم قدرت نفوذ و هم قدرت وابستگی قوی دارند. این متغیرها غیر ایستا هستند زیرا هر نوع تغییر در آنان می تواند سیستم را تحت تأثیر قرار دهد. در میان متغیرهای الگوی توسعه پایدار کارآفرینی روستایی، هیچ متغیری در این خوشه قرار ندارد. خوشه چهارم شامل معیارهای مستقل است که قدرت نفوذ بالایی به همراه قدرت وابستگی پایینی دارند. در این خوشه ابعاد اقتصادی و نهادی به عنوان متغیرهای بنیادین و کلیدی بر سایر متغیرها اثر قابل توجه ای دارند.

شکل (۲) - ماتریس قدرت نفوذ - وابستگی

منبع: یافته های تحقیق

(۵) - نتیجه گیری و پیشنهادات

امروزه کارآفرینی به عنوان راهبردی اثربخش برای توسعه اقتصادی - اجتماعی کشورها شناخته شده است و توسعه آن می تواند نقش مهمی در اشتغال زایی پایدار، توسعه عدالت، کاهش فقر و حل مشکلات جامعه روستایی داشته باشد. کارآفرینان موتور محرکه توسعه اقتصادی هستند و در توسعه روستایی جایگاه ویژه ای دارند. توسعه روستایی را نیز می توان عاملی در بهبود شرایط زندگی افراد متعلق به قشر کم درآمد ساکن روستا و خودکفا ساختن آنان در روند کلی توسعه یک کشور دانست. توسعه روستایی جایگاه ویژه ای در بحث توسعه پایدار دارد، لذا در عصر حاضر کارآفرینی با داشتن منافی از جمله ایجاد اشتغال، بهبود کیفیت زندگی، توزیع متناسب درآمد، کمک به حل معضلات اجتماعی، ایجاد رفاه اجتماعی از طریق دولت و مردم و همچنین

استفاده از منابع و فعال شدن برای بهره برداری عظیم ملی، عامل مهمی در توسعه و رفاه ملل مختلف بوده و می باشد. بنابراین مسأله کارآفرینی از دیر باز وجود داشته و همیشه عامل مهمی در شکوفایی و توسعه روستاها قلمداد می شده است. به منظور توسعه پایدار روستاهای استان گلستان، این تحقیق به دنبال دستیابی به مدل توسعه پایدار کارآفرینی روستایی بوده است که در این راستا در گام اول عناصر تشکیل دهنده این مدل از ادبیات نظری (به روش مرور نظام مند) و مصاحبه با خبرگان (تحلیل محتوا) شناسایی شد. خروجی این مرحله شناسایی ۲۹ مولفه در قالب چهار بعد اصلی بود. در گام بعدی به منظور برقراری و ارتباط و توالی بین ابعاد و ارائه مدل ساختاری شان از روش مدلسازی ساختاری تفسیری بهره گرفته شد که در این روش بر اساس مد نظرات خبرگان و تجزیه و تحلیل های صورت گرفته، مدل توسعه پایدار کارآفرینی روستایی احصا گردید. نتایج تحقیق بیانگر آن است که ابعاد اقتصادی و نهادی پایه بنیادین توسعه پایدار هستند به طوری که فرآیند توسعه پایدار کارآفرینی روستایی از این ابعاد آغاز می شود. این عوامل می تواند با یکدیگر رابطه تعاملی و دوطرفه داشته باشند. روابط به دست آمده در مدل پیشنهادی بین فاکتورها (ابعاد) و یا عناصر تشکیل دهنده با ادبیات نظری و تحقیقات پیشین همخوانی دارد. همچنین این تحقیق منجر به طراحی مدلی شده است که باید به صورت جامع، شفاف و در قالب مراحل متوالی بررسی شود. البته در این فرایند نکته ای که بسیار مهم است توجه کامل به تمامی ابعاد مدل توسعه پایدار کارآفرینی روستایی و پرهیز از جزئی نگری است چرا که تمامی اجزا مدل به همدیگر متصل و پیوسته هستند و با یکدیگر رابطه علی معلولی دارند به طوری که تغییر در یکی، تغییرات بعدی در سایر ابعاد را به همراه دارد.

در ادامه پیشنهاداتی ارائه می گردد:

- توسعه زیر ساخت های کارآفرینی روستایی به کمک راهبردهای زیر:

الف) اعطای تخفیف های مالیاتی.

ب) حمایت از صنایع کوچک و متوسط برای مدرنیزه شدن.

ج) تشویق صنایع کوچک و متوسط به توسعه همکاری و تشکیل شبکه.

- برگزاری دوره های آموزشی کارآفرینی و ارائه مشاوره در این زمینه برای روستاییان به طوریکه در این برنامه های آموزشی بر چهار گروه از مهارت های مورد نیاز کارآفرینان تاکید شود:

الف) مهارت های علمی و فنی، بر اساس نوع فعالیت صنعتی؛

ب) مهارت های مدیریت، شامل مدیریت مالی، بازاریابی، اداری و امور کارکنان؛

ج) مهارت های کارآفرینی، شامل توانایی تشخیص و استفاده از فرصت های جدید در بازار و ارائه راه حل های نوآورانه در مقابله با چالش ها؛

د) مهارت های کارکنان، شامل: خود اتکایی، اعتماد به نفس، خلاقیت، مسئولیت پذیری و ...
- توسعه صنایع تبدیلی و بسته بندی محصولات کشاورزی، گسترش کشت گلخانه ای، گسترش مرغداری و دامداری های صنعتی و ایجاد کارگاه های صنایع دستی به ویژه قالی بافی پیشنهاد می گردد.

- ایجاد بانک ها و مؤسسات مالی (مثل تأسیس بانک روستا) که منابع مالی مورد نیاز کارآفرینان روستایی را با سهولت و سرعت بیشتر و با بهره کم و حداقل وثیقه در اختیار آنان قرار دهند.

- کاهش بروکراسی های اداری برای انجام کسب و کارهای کوچک.

- ایجاد و گسترش تعاونی های روستایی و تشکل های محلی می تواند نقش به سزایی در ارتقای سطح فعالیت های کارآفرینی و اقتصاد روستایی داشته باشد.

- توسعه امکانات حمل و نقل و گسترش سیستم های اطلاعاتی و ارتباطی.

- تشویق کسب و کارهای موجود به توسعه فعالیت ها و حرکت به سمت تحقق ایده های جدید و کارآمد.

- تشویق روستائیان به مشارکت فعالانه در طرح های کارآفرینی روستایی.

- تشویق سازمان های دولتی و غیر دولتی به حمایت از فعالیت های کارآفرینی در روستاها.

منابع

- آذر، عادل و همکاران (۱۳۸۹). طراحی مدل چابکی زنجیره تأمین؛ رویکرد مدل سازی تفسیری- ساختاری، **پژوهش های مدیریت در ایران**، ۱۴(۴):۲۵-۱.
- اسماعیلی، آسیه، رومیانی، احمد و بوزرجمهری، خدیجه (۱۳۹۴). بررسی عوامل موثر بر رشد کار آفرینی در تقویت جوامع روستایی در راستای توسعه پایدار، **همایش ملی چشم انداز توسعه پایدار روستایی در برنامه ششم توسعه کشور**.
- تقدیسی، احمد، هاشمی، صدیقه و هاشمی، محمد مهدی (۱۳۹۴). تحلیل عوامل مؤثر در زمینه های توسعه کارآفرینی نواحی روستایی، **جغرافیا و مطالعات محیطی**، ۴(۱۴):۹۸-۸۳.

- حسینی نیا، غلام حسین و فلاحی، هادی (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی روستایی (نمونه مطالعه: مناطق روستایی شهرستان منوجان)، **پژوهش های روستایی**، ۱۸(۱): ۳۷-۲۲.
- رضائی، حمید، سمعی، روح اله، دیده خانی، حسین و شجاعی، سامره (۱۳۹۷). طراحی الگوی توسعه پایدار کارآفرینی روستایی با استفاده از تکنیک دلفی فازی، **پژوهش اجتماعی**، ۱۰(۳۸): ۶۵-۴۵.
- رضائی مقدم، کورش و معصومی، احسان (۱۳۹۷). کارآفرینی روستایی پایدار: پاسخی به پیامدهای توسعه بی حد و مرز کارآفرینی در نواحی روستایی، **کارآفرینی در کشاورزی**، ۵(۲): ۱۰۴-۸۳.
- شاهد، سید حسین و فتحی نیا، ابراهیم (۱۳۹۵). بررسی عوامل مؤثر در توسعه کارآفرینی روستایی، با تأکید بر عوامل محیطی و زیر ساختی، **دومین کنفرانس بین المللی حسابداری، مدیریت و نوآوری در کسب و کار**.
- عبدی، عرفان، تقدیسی، احمد و توکلی، جعفر (۱۳۹۸). بررسی اثر اعتبارات خرد دولتی بر کارآفرینی و توسعه پایدار روستایی شهرستان جواترود، **برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی**، ۱۰(۴۰): ۲۱۶-۱۷۷.
- علوی زاده، سیدامیرمحمد (۱۳۹۶). کارآفرینی و نقش آن در توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: استان ایلام)، **فرهنگ ایلام**، ۱۸(۵۶): ۱۷۰-۱۵۴.
- قاسمی، جواد و خدابخشی، آزاده (۱۳۹۱). بررسی و تحلیل سازوکارهای توسعه کارآفرینی روستایی (مورد مطالعه: شهرستان کنگاور)، **همایش ملی توسعه روستایی**.
- ولائی، محمد، عبدالحی، عبدالله، منافی آذر، رضا و صفری، نوید (۱۳۹۴). تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه پایدار روستایی با تأکید بر کارآفرینی (مطالعه موردی: دهستان مرحمت آباد شمالی - شهرستان میاندوآب)، **برنامه ریزی منطقه ای**، ۵(۱۹): ۱۶۲-۱۴۹.

- Andrew Seedhouse, Rebecca Johnson, Robert Newbery. (2016). Potholes and pitfalls: The impact of rural transport on female entrepreneurs in Nigeria, *Journal of Transport Geography*, 54.
- Faisal, M. Banwet, D.K. and Shankar, R. (2006). Supply chain risk mitigation: modelling the enablers, *Business Process Management*, 12(4), 535-552.
- Lavis, J., H. Davies, R. Gruen, K. Walshe and C. Farquhar. (2005). Working within and beyond the Cochrane Collaboration to make systematic reviews more useful to healthcare managers and policy makers. *Healthcare Policy*, 1(2): 21-33.
- Raija Komppula. (2014). The role of individual entrepreneurs in the development of competitiveness for a rural tourism destination – A case study, *Tourism Management*, 40.
- Richard, R. (2020). Factors Affecting Rural Entrepreneurship, *International Journal of Research in Engineering, Science and Management*, 3(3): 239-245.

- -Shahed,H and Fathinia,E.(2016). Investigating the effective factors in the development of rural entrepreneurship, with emphasis on environmental and infrastructural factors, *2nd International Conference on Accounting, Management and Business Innovation*.
- Warfield, J. W. (1974). Developing interconnected matrices in structural modelling, *IEEE transcript on systems, Men and Cybernetics*, 4(1), 51-81.